

BEZPIECZNA PRACA

PODSTAWOWYM
PRAWEM
KAŻDEGO PRACOWNIKA

Światowy Dzień Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy (28 kwietnia 2023 r.)

Tradycyjnie 28 kwietnia obchodzimy Światowy Dzień Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy. W tym roku jego hasło brzmi: „Bezpieczna praca podstawowym prawem każdego pracownika” („A safe and healthy working environment is a fundamental principle and right at work”).

Z tej okazji Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP) ogłosiła, że zgodnie z decyzją podjętą na Międzynarodowej Konferencji Pracy w 2022 r. włącza zapewnienie bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy do podstawowych zasad i praw w pracy¹. Deklaracja MOP zawiera więc obecnie pięć fundamentalnych zasad i praw w pracy, dotyczących:

1. zapewnienia wolności zrzeszania się i uznania prawa do rokowań zbiorowych,
2. eliminacji wszelkich form pracy przymusowej lub obowiązkowej,
3. skutecznego zniesienia pracy dzieci,
4. wyeliminowania dyskryminacji w zakresie zatrudnienia i wykonywania zawodu,
5. zagwarantowania bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy.

W konsekwencji Konwencja dotycząca bezpieczeństwa i zdrowia w pracy (nr 155) oraz uzupełniająca ją Konwencja dotycząca ram promocyjnych bezpieczeństwa i zdrowia w pracy (nr 187) zostały uznane za fundamentalne. Razem stanowią podstawę do stopniowej i trwałej zmiany w kierunku zapewnienia bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy oraz określają ogólne zasady systemowego podejścia do zarządzania bhp. Konwencja nr 155 wzywa do przyjęcia spójnej krajowej polityki w tym zakresie, zdefiniowania kluczowego zakresu obowiązków, odpowiedzialności i praw w dziedzinie bhp oraz podjęcia działań na poziomie krajowym i na poziomie przedsiębiorstw. Konwencja nr 187 podkreśla konieczność kompleksowego potraktowania kwestii promowania bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy, z naciskiem na ustanowienie krajowej polityki oraz krajowego systemu i programu, mających na celu wspieranie kultury bezpieczeństwa.

Obie konwencje akcentują priorytetowe znaczenie zapobiegania wypadkom i uszczerbkom na zdrowiu pracowników przez zminimalizowanie (w miarę możliwości) ryzyka wystąpienia zagrożeń w środowisku pracy, a ponadto wskazują na ważną rolę współpracy pracodawców i pracowników oraz reprezentujących ich organizacji w procesie podejmowania decyzji dotyczących bhp.

Konwencja nr 155

Konwencja nr 155 określa kluczowe obowiązki pracodawców oraz podstawowe prawa i obowiązki pracowników i ich przedstawicieli. Zgodnie z konwencją każdy pracodawca musi zadbać o to, by:

- miejsca pracy, urządzenia i procesy nie stwarzały zagrożenia dla bezpieczeństwa i zdrowia (art. 16 ust. 1);
- znajdujące się w firmie substancje i czynniki chemiczne, fizyczne i biologiczne nie stwarzały zagrożenia dla bezpieczeństwa i zdrowia lub by podjęto odpowiednie środki ochrony (art. 16 ust. 2);
- pracownicy zostali wyposażeni w odpowiednie środki ochrony indywidualnej oraz odzież ochronną (art. 16 ust. 3 i 21), przy czym ich koszty nie powinny obciążać pracowników.

Pracodawcy są również zobowiązani do wprowadzenia procedur postępowania w razie nagłych wypadków i awarii, w tym do zapewnienia odpowiednich środków pierwszej pomocy (art. 18). Ponadto, zgodnie z art. 19, powinny istnieć prawne ustalenia, w ramach których:

- pracownicy i ich przedstawiciele współpracują z pracodawcami w zakresie bhp i otrzymują odpowiednie szkolenie bhp;
- przedstawiciele pracowników są informowani o środkach podejmowanych przez pracodawcę w celu zapewnienia bhp oraz mogą się konsultować ze swoimi organizacjami przedstawicielskimi w sprawie uzyskanych informacji pod warunkiem, że nie ujawniają tajemnic handlowych;
- zgodnie z prawem krajowym i praktyką pracownicy lub ich przedstawiciele (albo reprezentujące ich organizacje) mają możliwość uzyskania od pracodawcy informacji i konsultacji w sprawie wszystkich aspektów bhp związanych z ich pracą – za obopólną zgodą można w tym celu sprowadzić doradców technicznych spoza przedsiębiorstwa;
- pracownik niezwłocznie zgłasza bezpośrednio przełożonemu każdą sytuację, jeśli ma uzasadnione podejrzenie, że stanowi ona bezpośrednie i poważne zagrożenie dla jego życia lub zdrowia, natomiast pracodawca nie może wymagać od pracowników powrotu do pracy, która nadal stwarza takie zagrożenie.

Konwencja nr 187

Konwencja nr 187 potwierdza politykę, zasady i procesy określone w Konwencji nr 155 oraz formułuje obowiązek promowania podstawowych działań w zakresie (art. 3 ust. 3):

- oceny ryzyka zawodowego i zagrożeń,
- zwalczania ryzyka zawodowego lub zagrożeń u źródła,
- rozwijania kultury prewencji w dziedzinie bhp przez informowanie, konsultacje i szkolenia.

Międzynarodowa Organizacja Pracy kładzie nacisk na kształtowanie kultury bezpieczeństwa i prewencji. Propaguje kulturę organizacyjną, w której (art. 1 lit. d): prawo do bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy jest respektowane na wszystkich poziomach, pracodawcy i pracownicy współpracują ze sobą i aktywnie uczestniczą w zapewnianiu bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy poprzez system określonych praw i obowiązków, a zasada zapobiegania ma najwyższy priorytet. Według MOP państwa członkowskie powinny ustanowić i rozwijać krajowy system bhp, a także sformułować i wdrożyć krajowy program dotyczący bezpieczeństwa i zdrowia w pracy – w porozumieniu z najbardziej reprezentatywnymi organizacjami pracodawców i pracowników. Krajowy system bhp powinien obejmować m.in. (art. 4 ust. 2):

- przepisy ustawowe i wykonawcze,
- organy odpowiedzialne za bhp,
- systemy kontroli,
- krajowy trójstronny organ doradczy do spraw bhp,
- służbę zdrowia,
- badania naukowe dotyczące bhp,
- mechanizm gromadzenia i analizy danych dotyczących wypadków przy pracy i chorób zawodowych,
- system ubezpieczeń społecznych obejmujący urazy spowodowane wypadkami przy pracy i choroby zawodowe,
- mechanizmy wspierające stopniową poprawę warunków bhp w średnich i małych firmach, mikroprzedsiębiorstwach i gospodarce nieformalnej.

¹ <https://www.ilo.org/global/topics/safety-and-health-at-work/events-training/events-meetings/safeday2023/lang-en/index.htm> [dostęp 20.03.2023]

Z kolei krajowy program dotyczący bezpieczeństwa i zdrowia w pracy powinien określać cele i środki potrzebne do ich osiągnięcia, aby wspierać promowanie rozwoju kultury bezpieczeństwa – z naciskiem na prewencję wypadków i chorób zawodowych oraz na ochronę pracowników przez eliminowanie lub minimalizowanie ryzyka związanego z pracą. Program krajowy powinien być w miarę możliwości wspierany przez inne uzupełniające programy i plany skierowane na stopniowe osiąganie bezpiecznego i zdrowego środowiska pracy. Dodatkowo MOP podkreśla potrzebę szerokiego upowszechniania krajowego programu bhp i zwraca uwagę, że byłoby dobrze, gdyby był on zatwierdzany i uruchamiany przez najwyższe władze krajowe. Oprócz wdrożenia i rozwijania krajowego systemu bhp państwa członkowskie są zobowiązane do dokonywania jego okresowych przeglądów w porozumieniu z najbardziej reprezentatywnymi organizacjami pracodawców i pracowników (art. 4 ust. 1).

System ochrony pracy w Polsce

Polska jest jednym ze 187 państw członkowskich MOP. Warto przypomnieć, że nasz kraj był w 1919 r. jednym z dziewięciu państw założycielskich tej organizacji. Oprócz zaleceń MOP w zakresie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracowników Polska bierze także pod uwagę normy ustanawiane przez Radę Europy i Unię Europejską. W ramach ogólnego systemu ochrony pracy^{2,3} wyróżniamy w Polsce dwa systemy:

- system prawny – stanowiący integralną część gałęzi prawa, jaką jest prawo pracy;
- system organizacyjny – wskazujący na organy i organizacje kształtujące i realizujące działania w dziedzinie bhp na poziomie kraju, przedsiębiorstwa oraz organów kształtujących i kontrolujących bhp.

System prawny ochrony pracy w Polsce mówi nam o normach prawnych i ich usytuowaniu w hierarchii źródeł prawa dotyczących bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, a jego podstawą są: Konstytucja RP, Kodeks pracy, inne ustawy dotyczące organów nadzoru nad warunkami pracy oraz dotyczące warunków bhp w różnych sferach działalności, ponadzakładowe i zakładowe układowe przepisy pracy oraz wewnętrzzakładowy regulamin pracy. Do tego systemu, jako reguły pozaprawne, należą również Polskie Normy oraz zasady bhp.

W skład systemu organizacyjnego ochrony pracy na szczeblu ogólnokrajowym wchodzi: Parlament RP, rząd, urzędy państwowe (zwłaszcza Minister Rodziny i Polityki Społecznej, Minister Zdrowia), a także państwowe organy kontroli: Państwowa Inspekcja Pracy, Państwowa Inspekcja Sanitarna, Urząd Dozoru Technicznego oraz sądy i prokuratura.

Istotną rolę w systemie organizacyjnym bhp na szczeblu państwa pełni Rada Ochrony Pracy. W jej skład wchodzi przedstawiciele rządu, pracodawców i pracowników, posłowie i senatorowie oraz wybitni specjaliści z dziedziny bhp. Organ ten, umocowany przy Sejmie RP, zgodnie z ustawą o Państwowej Inspekcji Pracy, ma sprawować nadzór nad jej działaniem. Istotne znaczenie w tym systemie mają również instytuty naukowo-badawcze powołane do prowadzenia prac naukowo-badawczych w dziedzinie bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia. Należą do nich: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy (CIOP-PIB) oraz Instytut Medycyny Pracy.

Na szczeblu przedsiębiorstwa za bezpieczeństwo pracowników odpowiada pracodawca. Swoje obowiązki realizuje z pomocą wyspecjalizowanej służby bhp oraz lekarza sprawującego opiekę zdrowotną nad pracownikami. W kształtowaniu bezpiecznych warunków pracy uczestniczą też sami pracownicy poprzez konsultacje oraz jako organ opiniotwórczo-doradczy – komisja ds. bhp. Organy przedstawicielskie, jakimi są związki zawodowe i społeczny inspektor pracy, pełnią natomiast przede wszystkim funkcje nadzorczo-kontrolne w zakresie przestrzegania przez pracodawcę obowiązku zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy.

Program wieloletni

W Polsce rolę Krajowej Strategii na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy pełni „Rządowy Program Poprawy Bezpieczeństwa i Warunków Pracy”,

² J. Kowalski. Nauka o pracy – bezpieczeństwo, higiena i ergonomia. Prawna ochrona pracy. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

³ B. Krzyżków. Serwis „System ochrony pracy w Polsce” – www.ciop.pl.

finansowany w zakresie zadań służb państwowych ze środków ministerstwa ds. pracy (obecnie: Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej), natomiast w zakresie badań naukowych i prac rozwojowych – ze środków Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Program stanowi realizację zobowiązań rządu RP wynikających z ram strategicznych UE dotyczących bhp⁴ i jest koordynowany przez CIOP-PIB. W tym roku rozpoczął się VI etap programu, który będzie realizowany do końca 2025 r. Zawiera on zadania służb państwowych i projekty badawcze z zakresu m.in.: ergonomii, zarządzania bhp oraz zagrożeń wibroakustycznych, bioelektromagnetycznych, chemicznych, pyłowych i biologicznych. Jego tematy są dobierane odpowiednio do aktualnych wyzwań, jakie pojawiają się w obszarze bezpieczeństwa i zdrowia w pracy. Wyniki kolejnych etapów programu stanowią wkład w system ochrony pracy w Polsce oraz wsparcie dla instytucji i przedsiębiorstw w ich działaniach związanych z ochroną zdrowia i życia osób pracujących. Informacje o programie i jego produktach są na bieżąco udostępniane na stronie www.ciop.pl.

Głos związków zawodowych

W ramach obchodów Światowego Dnia Bezpieczeństwa i Ochrony Zdrowia w Pracy warto zwrócić uwagę na ważną rolę samych pracowników i ich przedstawicieli, tj. związków zawodowych, w międzynarodowym i krajowym systemie bhp i w działaniach na rzecz budowania szeroko pojętej kultury bezpieczeństwa. Przy okazji tegorocznych obchodów związki zawodowe akcentują fakt, że wypracowane na świecie regulacje prawne nie są wynikiem dobrej woli pracodawców ani działań podejmowanych przez dalekowzrocznych polityków, lecz owocem determinacji pracowników przez wieki walczących o swoje prawo do bezpieczeństwa⁵. Związki zaznaczają też, że to sami pracownicy najlepiej dostrzegają zagrożenia w miejscu pracy, a gdy mają głos i władzę, mogą podjąć właściwe działania zapobiegające chorobom i urazom. Dlatego w tym roku związki mobilizują pracowników do organizowania się w celu poprawy warunków pracy⁶. Międzynarodowa Konfederacja Związków Zawodowych ogłosiła, że hasłem obchodzonego 28 kwietnia Międzynarodowego Dnia Pamięci Ofiar Wypadków przy Pracy i Chorób Zawodowych będzie tym razem „Organizowanie się na rzecz zdrowia i bezpieczeństwa” (ang. „Organising for health and safety”). Organizowanie się pracowników jest bowiem dla związków najwyższym priorytetem i źródłem ich siły.

Bezpieczna praca jest podstawowym prawem pracowniczym, lecz jego zapewnienie wymaga dialogu społecznego i aktywnej współpracy rządu, pracodawców, pracowników i partnerów społecznych. Zachęcamy więc firmy, specjalistów bhp i wszystkie organizacje działające na rzecz bezpieczeństwa i zdrowia w pracy do dalszych intensywnych działań.

Dorota Pięta

Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy
Kontakt: dorota.pieta@ciop.pl

Więcej informacji:

www.ciop.pl/28kwietnia

www.ilo.org/safeday

Opracowano i wydano na podstawie wyników VI etapu programu wieloletniego pn. „Rządowy Program Poprawy Bezpieczeństwa i Warunków Pracy”, finansowanego w zakresie zadań służb państwowych ze środków Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej [zadanie nr 7.ZS.08 pt. „Komunikowanie zagadnień bezpieczeństwa pracy w szczególności poprzez informacyjne kampanie społeczne (w tym kampanię Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy), media społecznościowe oraz newsletter, z uwzględnieniem współpracy z instytucjami krajowymi i międzynarodowymi”]. Koordynator programu: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy.

⁴ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie strategicznych ram UE dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy na lata 2014-2020.

⁵ www.hazards.org/organise [dostęp: 20.03.2023].

⁶ <http://28april.org> [dostęp: 20.03.2023].